

تعزیرات منصوص شرعی و جایگاه آن در حقوق کیفری ایران

فصلنامه علمی فقه و حقوق نوین

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 – 1477

ISC.SID.NOORMAGZ.MAGIRAN
GOOGLESCHOLAR.ENSANI
www.jaml.ir

سال پنجم، شماره ۲۰،
صفحات ۱۱-۱

کارشناسی ارشد، رشته حقوق، گرایش جزا و جرم شناسی، دانشگاه تبریز

عسگر صادق مقلالی

دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه

دکتر سراج الدین الهی

چکیده

تعزیرات منصوص شرعی به مجازات‌هایی اطلاق می‌شود که به طور مشخص در متون دینی اسلام، مانند قرآن و سنت، تعیین شده‌اند. این مجازات‌ها در مواردی به عنوان جبران تخلفات و جرایم غیر عمدی یا کم‌اهمیت به کار می‌روند و در قیاس با مجازات‌های حدی، شدت کمتری دارند. در حقوق کیفری ایران، تعزیرات شرعی به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام مجازات‌ها در نظر گرفته شده است و در قانون مجازات اسلامی به‌طور دقیق‌تری تبیین گردیده است. بررسی تعزیرات منصوص شرعی از منظر فقهی و حقوقی، با توجه به اصول عدالت کیفری، تناسب مجازات و حقوق دفاعی فردی، اهمیت ویژه‌ای دارد. از یک سو، تطبیق تعزیرات شرعی با حقوق کیفری ایران می‌تواند چالش‌هایی از قبیل تناقضات موجود میان اصول فقهی و قوانین موضوعه را به همراه داشته باشد. از سوی دیگر، تحلیل تأثیر تعزیرات منصوص شرعی بر پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین، در نظام حقوقی ایران نیازمند توجه به مفاهیم بنیادین در جرم‌شناسی است. به‌طور کلی، این مقاله به بررسی جایگاه تعزیرات منصوص شرعی در نظام حقوقی ایران پرداخته و اثرات آن بر عدالت کیفری، حقوق فردی و نحوه اجرای مجازات‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد.

تعزیرات منصوص شرعی، حقوق کیفری ایران، قانون مجازات اسلامی، فقه اسلامی، عدالت کیفری،

واژگان کلیدی: تناسب مجازات

طبقه‌بندی JEL: فقه – حقوق – جزا و جرم شناسی – حقوق بین الملل – حقوق خصوصی

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC, SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

fifth year, Issue 20

Pages 1-11

Sharia-prescribed punishments and their place in Iranian criminal law

Asgar Sadeq Moqtalou Master's degree, Law, Criminal and Criminology major, University of Tabriz
Dr. Sirajuddin Elahi PhD in Private Law, Islamic Azad University, Urmia Branch

Abstract

Prescribed punishments (Tazirat Mansous Shar'i) refer to penalties that are explicitly outlined in Islamic religious texts, such as the Quran and Sunnah. These punishments are applied in cases of minor or unintentional offenses and are generally less severe than the Hudud (fixed punishments). In Iranian criminal law, prescribed punishments play a fundamental role in the penal system and are more specifically defined in the Islamic Penal Code. Examining prescribed punishments from both a legal and jurisprudential perspective, considering the principles of criminal justice, the proportionality of punishments, and individual rights, is of great significance. On one hand, the alignment of prescribed punishments with Iranian criminal law may bring about challenges, including contradictions between Islamic jurisprudence principles and positive laws. On the other hand, analyzing the impact of prescribed punishments on crime prevention and the rehabilitation of offenders within Iran's legal framework requires attention to core concepts in criminology. In summary, this paper examines the role of prescribed punishments in Iran's legal system, focusing on their effects on criminal justice, individual rights, and the enforcement of punishments.

Keywords: Prescribed Punishments, Iranian Criminal Law, Islamic Penal Code, Islamic Jurisprudence, Criminal Justice, Punishment Proportionality

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law

مقدمه

تعزیرات منصوص شرعی به مجازات‌هایی اطلاق می‌شود که در منابع دینی اسلام مانند قرآن و سنت به‌طور مشخص تعیین شده است. این مجازات‌ها در مواردی که جرم از نوع حدی نباشد و شدت آن کمتر از جرایم عمده باشد، به کار می‌روند. در فقه امامیه، تعزیرات به‌عنوان مجازات‌هایی که به نظر قاضی وابسته است، برای اصلاح و تربیت مجرمان در نظر گرفته می‌شود. این نوع مجازات‌ها از نظر فقهی برای جبران جرایم غیر عمدی و یا کم‌اهمیت، و همچنین در مواردی که مجازات حدی ممکن نیست، تعیین می‌گردند.

در حقوق کیفری ایران، تعزیرات شرعی یکی از ارکان مهم قانون مجازات اسلامی محسوب می‌شود. مطابق با ماده ۱۵ قانون مجازات اسلامی ایران (تعزیری)، مجازات‌های تعزیری برای ارتکاب جرایم غیر حدی و تعزیری پیش‌بینی شده است که شدت آن‌ها بر اساس نوع جرم و تصمیم قاضی تعیین می‌شود. همچنین ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی اشاره دارد به این که تعزیرات باید متناسب با جرم ارتكابی و وضعیت مجرم باشد. در این زمینه، قانونگذار بر این نکته تأکید دارد که مجازات تعزیری باید در چارچوب اصول عدالت کیفری و حقوق فردی تعیین گردد. در حالی که تعزیرات منصوص شرعی در فقه اسلامی از مبانی مشخصی برخوردار است، تطبیق آن با قوانین موضوعه ایران و نحوه اجرای آن در سیستم قضائی کشور با چالش‌هایی روبرو است. این چالش‌ها

معمولاً ناشی از تفاوت‌های میان تفسیرهای فقهی و تصمیمات قضائی است که ممکن است موجب تضادهایی در اعمال این مجازات‌ها در موارد مختلف شود. در این مقاله، جایگاه تعزیرات منصوص شرعی در حقوق کیفری ایران و تأثیر آن بر سیستم قضائی و حقوق فردی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۱- تعریف تعزیرات منصوص شرعی

تعزیرات منصوص شرعی به مجازات‌هایی اطلاق می‌شود که در منابع دینی اسلام، از جمله قرآن و سنت، به‌طور مشخص و معین تعیین شده‌اند. واژه «تعزیر» در لغت به معنای تأدیب و اصلاح است و در اصطلاح فقهی به مجازات‌هایی گفته می‌شود که برای جرایم غیر حدی و غیر قصاصی در نظر گرفته می‌شوند. این مجازات‌ها نه تنها برای تنبیه و اصلاح مجرمان بلکه برای پیشگیری از وقوع جرم و حفظ نظم اجتماعی در جامعه اسلامی اعمال می‌شود. «منصوص» به معنای مشخص و معین است، بنابراین تعزیرات منصوص شرعی مجازات‌هایی هستند که به‌طور خاص در متون دینی آمده و از سوی مقامات قضائی، بسته به نوع جرم و شرایط فرد مجرم، قابل اعمال می‌باشند.^۱

۱-۲- مفهوم و ویژگی‌های تعزیرات منصوص شرعی در فقه اسلامی

مفهوم تعزیرات منصوص شرعی در فقه اسلامی به مجازات‌هایی اطلاق می‌شود که به‌طور مشخص در منابع دینی

^۱ - برهانی، محسن، نادری فرد، مریم (۱۳۹۴). تعزیرات منصوص شرعی؛ مفهوم فقهی و مصادیق قانونی، مجموعه پژوهش حقوق کیفری، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۸۹-۱۱۲.

انعطاف بیشتری برخوردارند، اما همچنان محدود به چهارچوب‌های شرعی و فقهی هستند.

در مقابل، مجازات‌های غیرمنصوص در حقوق کیفری ایران مجازات‌هایی هستند که از سوی قانونگذار به‌طور دقیق و منصوص تعیین نشده‌اند و معمولاً قاضی بر اساس شرایط خاص پرونده، نوع جرم و وضعیت مجرم تصمیم به تعیین میزان مجازات می‌گیرد. این مجازات‌ها ممکن است شامل زندان، شلاق، جریمه مالی یا سایر مجازات‌های تعزیری باشند که به‌طور کلی در قوانین مجازات اسلامی آمده‌اند. در این دسته از مجازات‌ها، قاضی آزادی عمل بیشتری دارد و می‌تواند بر اساس اجتهاد شخصی خود و ویژگی‌های خاص جرم، مجازات مناسبی را برای مجرم تعیین کند. در حالی که مجازات‌های غیرمنصوص ممکن است بیشتر به قضاوت فردی قضات وابسته باشد، تعزیرات منصوص شرعی در چارچوب‌های مشخص‌تری قرار دارند که بر اساس اصول فقهی و دینی شکل گرفته است.^۲

۴-۱- بررسی تاثیر تعزیرات شرعی بر پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان
تعزیرات شرعی، به‌ویژه آن دسته که در منابع دینی به‌طور منصوص آمده‌اند، نقشی مهم در پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان ایفا می‌کنند. این مجازات‌ها علاوه بر تنبیه و مقابله با جرم، هدف اصلی‌شان اصلاح فرد مجرم و بازگشت وی به جامعه است. با توجه به اینکه تعزیرات شرعی برای جرایم

مانند قرآن و سنت تعیین شده است. این مجازات‌ها برای جرایمی که حد مشخصی ندارند یا از نظر شدت کمتر از جرایم حدی (مانند سرقت یا زنا) هستند، در نظر گرفته می‌شود. ویژگی‌های تعزیرات منصوص شرعی شامل انعطاف‌پذیری در تعیین نوع و شدت مجازات توسط قاضی، تناسب آن با نوع جرم و وضعیت مجرم، و هدف اصلی آن اصلاح و تربیت فرد مجرم است. این مجازات‌ها معمولاً برای پیشگیری از جرم، اصلاح فرد مرتکب و حفظ نظم اجتماعی اعمال می‌شوند. در فقه امامیه، تعزیرات منصوص شرعی به‌عنوان ابزار قضائی برای جبران و اصلاح جرایم کمتر مهم و غیر عمدی در نظر گرفته می‌شود که در آن، قاضی در تعیین مجازات از چارچوب‌های فقهی و اصول عدالت کیفری پیروی می‌کند.^۱

۳-۱- مقایسه تعزیرات منصوص با مجازات‌های غیرمنصوص و آزادانه تعیین‌شده در حقوق کیفری ایران

تعزیرات منصوص شرعی در فقه اسلامی به مجازات‌هایی اطلاق می‌شود که به‌طور مشخص در منابع دینی مانند قرآن و سنت تعیین شده‌اند. این نوع مجازات‌ها برخلاف مجازات‌های غیرمنصوص که به‌طور آزادانه توسط قاضی تعیین می‌شود، دارای قواعد و ضوابط خاصی هستند که از سوی مقامات دینی یا قضائی تعیین می‌شوند. به عبارت دیگر، تعزیرات منصوص شرعی، بر اساس اصول فقهی و متون دینی، برای جرایم خاصی که حدی ندارند در نظر گرفته می‌شود و قاضی در تعیین شدت مجازات باید به آن اصول توجه داشته باشد. این نوع مجازات‌ها نسبت به مجازات‌های حدی از

^۲ حبیبی، جواد (۱۴۰۰)، بررسی و تحلیل تعزیرات منصوص شرعی و مقایسه آن با حدود، فصلنامه اندیشه حقوقی معاصر، دوره ۲، شماره ۱، ص ۴۵

^۱ زجاجی، حمیدرضا؛ مالمیر، محمود (۱۳۹۸)، مطالعه تعزیرات منصوص شرعی در فقه و حقوق کیفری ایران، پژوهش حقوق کیفری، سال هفتم، شماره ۲۷، ص ۱۳۵

اصلاح فرد، ترمیم آسیب‌های اجتماعی و افزایش امنیت و عدالت در جامعه اسلامی قرار دارد.^۲

۲- تطبیق تعزیرات شرعی با حقوق کیفری ایران

تطبیق تعزیرات شرعی با حقوق کیفری ایران، به‌ویژه پس از تصویب قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲، مسئله‌ای پیچیده و حساس است. در حقوق کیفری ایران، تعزیرات شرعی به عنوان مجازات‌هایی برای جرایم غیرحدی در نظر گرفته شده‌اند و در ماده ۱۵ قانون مجازات اسلامی این مجازات‌ها به طور خاص پیش‌بینی شده است. با این حال، در تطبیق تعزیرات شرعی با قوانین موضوعه، چالش‌هایی از قبیل تفاوت در تفسیر اصول فقهی و اجرایی و همچنین اجتهادات مختلف قضائی وجود دارد. بر اساس قوانین ایران، قاضی در تعیین نوع و شدت مجازات‌های تعزیری از اصول فقهی پیروی می‌کند، اما همچنان آزادی عمل نسبی در چارچوب‌های قانونی دارد. این تطبیق، به ویژه در مواردی که مجازات‌های شرعی با اصول حقوق بشر یا استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر تضاد دارند، نیازمند اجتهاد و دقت در تطبیق دقیق قانون با شریعت است. بنابراین، تعزیرات شرعی در حقوق کیفری ایران تحت تأثیر فقه اسلامی قرار دارد، اما در عین حال باید با قوانین موجود و شرایط اجتماعی و حقوقی تطبیق یابد.^۳

۱-۲- موقعیت تعزیرات منصوص شرعی در قانون مجازات

اسلامی

غیرحدی و کم‌اهمیت‌تر اعمال می‌شوند، این مجازات‌ها می‌توانند در ایجاد ترس از مجازات و افزایش آگاهی عمومی نسبت به عواقب رفتارهای نادرست موثر باشند. از سوی دیگر، از آنجا که این مجازات‌ها بیشتر بر مبنای بازدارندگی و اصلاح فردی قرار دارند، در تلاش‌اند تا مجرمان را به سوی تغییر رفتار و بازسازی شخصیت سوق دهند، به‌ویژه زمانی که مجازات‌ها با هدف تربیتی و اصلاحی اجرا شوند. در مجموع، تعزیرات شرعی می‌توانند به عنوان ابزاری مؤثر در کاهش میزان جرم و اصلاح اجتماعی مجرمان در جامعه اسلامی عمل کنند.^۱

۵-۱- اهداف و فلسفه تعزیرات شرعی در جهت اصلاح فرد

و جامعه

اهداف و فلسفه تعزیرات شرعی در جهت اصلاح فرد و جامعه، بر اساس اصول فقهی و دینی، به دنبال تحقق عدالت، اصلاح فرد مجرم و حفظ نظم اجتماعی است. تعزیرات شرعی به‌طور خاص برای جرایمی که در آن‌ها حدی معین وجود ندارد، اعمال می‌شود و هدف اصلی آن‌ها تنبیه فرد به گونه‌ای است که در نهایت باعث اصلاح رفتار مجرمان و جلوگیری از ارتکاب جرم در آینده شود. این مجازات‌ها علاوه بر تأدیب فرد، به دنبال پیشگیری از بروز جرایم مشابه در جامعه و اصلاح نظام اجتماعی هستند. به‌طور کلی، فلسفه تعزیرات شرعی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی است که تأکید دارد بر تربیت فردی که در نتیجه مجازات، از ارتکاب جرم باز می‌ماند و به زندگی سالم اجتماعی باز می‌گردد. این اهداف در راستای

^۲- سلیمانی، حسین (۱۳۹۸)، تعزیرات منصوص شرعی در قانون مجازات اسلامی در پرتو اصل قانونمندی حقوق کیفری، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال دهم، شماره اول، ص ۱۲۰

^۱- آزادی، مریم (۱۳۹۶)، پیشگیری از جرم در قوانین تعزیرات حکومتی، اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در مدیریت، اقتصاد و حسابداری و علوم انسانی، ص ۱۵

^۲- فصیحی، عبدالخالق (۱۳۹۶)، فلسفه مجازات در اسلام و حقوق موضوعه، مطالعات حقوق اسلامی، شماره ۳، ص ۲۰

پیشگیری از وقوع جرم و حفظ نظم اجتماعی است. در قانون مجازات اسلامی، این تعزیرات با توجه به اصول فقهی و دینی اعمال می‌شوند، اما به قاضی آزادی عمل داده می‌شود تا شدت مجازات را متناسب با نوع جرم، شرایط اجتماعی و وضعیت فردی مجرم تعیین کند. تطبیق تعزیرات شرعی با اصول فقهی در نظام قضائی ایران در برخی موارد به‌ویژه زمانی که تصمیمات قضائی بر مبنای اجتهادات متفاوت قاضی‌ها صورت می‌گیرد، ممکن است با چالش‌هایی روبه‌رو شود. در این راستا، قانون‌گذار تلاش دارد که با رعایت اصول شریعت و توجه به عدالت کیفری، مجازات‌های تعزیری را به‌گونه‌ای اعمال کند که هم با نصوص دینی و هم با واقعیت‌های حقوقی جامعه سازگاری داشته باشد.^۲

۳-۲- نقش و اختیار قضات در تعیین و اجرای تعزیرات طبق قوانین ایران

نقش و اختیار قضات در تعیین و اجرای تعزیرات طبق قوانین ایران، بر اساس قانون مجازات اسلامی، به قاضی این امکان را می‌دهد که با توجه به نوع جرم، شرایط خاص فرد مجرم و اوضاع و احوال اجتماعی، مجازات تعزیری را تعیین کند. تعزیرات، برخلاف مجازات‌های حدی که در شرع مشخص شده‌اند، به قاضی آزادی عمل بیشتری می‌دهند تا مجازات متناسب و مؤثری را برای اصلاح فرد مجرم و پیشگیری از ارتکاب جرم در آینده تعیین نماید. بر اساس ماده ۱۷ قانون مجازات اسلامی، قاضی می‌تواند انواع مختلف مجازات‌ها مانند شلاق، جریمه نقدی، حبس و یا سایر مجازات‌های تعزیری را

موقعیت تعزیرات منصوص شرعی در قانون مجازات اسلامی ایران به‌طور خاص در ماده ۱۵ این قانون مطرح شده است. طبق این ماده، مجازات‌های تعزیری برای جرایم غیرحدی و غیرقصاصی در نظر گرفته می‌شود که شدت آن‌ها بر اساس نوع جرم و شرایط فرد مجرم توسط قاضی تعیین می‌گردد. تعزیرات منصوص شرعی به عنوان مجازات‌هایی که در متون دینی مانند قرآن و سنت به‌طور مشخص ذکر شده‌اند، در این قانون مورد توجه قرار گرفته و به نوعی در چارچوب اصول اسلامی اعمال می‌شوند. این مجازات‌ها، برخلاف مجازات‌های حدی که برای جرایم خاص و سنگین نظیر سرقت و زنا تعیین شده‌اند، از انعطاف‌پذیری بیشتری برخوردارند و قاضی می‌تواند آن‌ها را با توجه به شرایط خاص جرم و مجرم به‌کار گیرد. به این ترتیب، تعزیرات منصوص شرعی در قانون مجازات اسلامی ایران نه تنها به عنوان مجازات‌های قابل اعمال در نظر گرفته شده‌اند، بلکه هم‌زمان بر اساس اصول فقهی و عدالت کیفری نیز تنظیم و اجرا می‌شوند.^۱

۲-۲- تحلیل جایگاه تعزیرات در قانون مجازات اسلامی و تطابق آن با اصول فقهی

جایگاه تعزیرات در قانون مجازات اسلامی ایران، به‌ویژه در بخش تعزیرات این قانون، به عنوان مجازات‌های غیرحدی برای جرایم کمتر از حد و قصاص تعیین شده است. در فقه اسلامی، تعزیرات به عنوان مجازات‌های تأدیبی و اصلاحی شناخته می‌شوند که هدف اصلی آن‌ها اصلاح رفتار فرد مجرم،

^۲- ساریخانی، عادل؛ اکرمی، روح‌الله (۱۳۹۳)، بررسی فقهی حقوقی تعزیرات با تأکید بر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال پنجم، شماره دوم، ص ۱۴۵

^۱- همان منبع، ص ۱۲۹

۵-۲- بررسی چگونگی اجتهاد قضائی در تعیین مجازات‌های تعزیری در حقوق ایران

اجتهاد قضائی در تعیین مجازات‌های تعزیری در حقوق ایران به قاضی این امکان را می‌دهد که با استفاده از اصول فقهی و تفسیرات مختلف دینی، مجازات متناسب با جرم و شرایط خاص فرد مجرم را تعیین کند. در حقوق ایران، این اجتهاد به‌ویژه در مورد جرایم غیرحدی و تعزیری اهمیت دارد، زیرا قانون‌گذار به قاضی اجازه می‌دهد تا با توجه به مقتضیات زمان، مکان و وضعیت اجتماعی مجرم، نوع و شدت مجازات را تعیین کند. قاضی بر اساس اجتهاد خود می‌تواند از میان مجازات‌های مختلف مانند حبس، شلاق، جریمه مالی یا سایر مجازات‌های تعزیری، مناسب‌ترین گزینه را انتخاب کند. این فرآیند باید هم‌راستا با اصول عدالت کیفری، حقوق فردی و شریعت اسلامی باشد و هدف آن اصلاح فرد و پیشگیری از ارتکاب جرم در آینده است. اجتهاد قضائی در تعیین مجازات‌های تعزیری همچنین به انعطاف‌پذیری نظام قضائی کمک می‌کند تا مجازات‌ها با شرایط خاص هر پرونده تطابق پیدا کند و از وارد شدن مجازات‌های نامتناسب جلوگیری شود.^۲

۳- چالش‌ها و مسائل اجرایی در تعزیرات منصوص شرعی
چالش‌ها و مسائل اجرایی در تعزیرات منصوص شرعی عمدتاً ناشی از تضاد میان تفسیرهای مختلف فقهی، مشکلات تطبیق آن‌ها با حقوق موضوعه و واقعیت‌های اجتماعی است.

اعمال کند. این اختیار قضات، با توجه به اصول فقهی و عدالت کیفری، باید در چارچوب قوانین و مقررات مربوطه باشد و هدف اصلی آن اصلاح فرد، رعایت حقوق دفاعی و حفظ نظم اجتماعی است. بنابراین، قاضی باید در فرآیند تعیین و اجرای تعزیرات، دقت لازم را داشته باشد تا مجازات‌ها با اصول اسلامی و شرایط اجتماعی و فردی متناسب باشند.^۱

۴-۲- نقش اجتهاد در تعیین تعزیرات شرعی

نقش اجتهاد در تعیین تعزیرات شرعی در فقه اسلامی و حقوق ایران بسیار مهم است، زیرا اجتهاد به قاضی این امکان را می‌دهد که با توجه به مقتضیات زمانی، مکانی و شرایط خاص جرم، به تفسیر و استنباط مناسبی از نصوص دینی دست یابد. در تعزیرات شرعی، برخلاف مجازات‌های حدی که تعیین آن‌ها به‌طور مشخص در قرآن و سنت آمده است، قاضی می‌تواند بر اساس اجتهاد خود، نوع و شدت مجازات را برای جرایم غیرحدی تعیین کند. این اجتهاد باید با اصول فقهی و مبانی شریعت همخوانی داشته باشد و هدف اصلی آن اصلاح مجرم و پیشگیری از وقوع جرم باشد. در سیستم حقوقی ایران، اجتهاد قضائی موجب انعطاف‌پذیری بیشتر در اعمال تعزیرات شرعی می‌شود، به‌ویژه زمانی که وضعیت خاص فرد مجرم یا شرایط اجتماعی بر تصمیم‌گیری قاضی تأثیرگذار است. از این رو، اجتهاد در تعیین تعزیرات به‌عنوان یک ابزار مهم در انطباق شرع با شرایط واقعی جامعه و نیازهای آن عمل می‌کند.^۲

^۲ -طالبی آشتیانی، محمدعلی (۱۴۰۰)، بازپژوهی درباره نظریه اجتهاد در تعزیر، دوفصلنامه علمی مطالعات فقه اسلامی و مبانی حقوق، سال پانزدهم، شماره ۴۳، ص ۲۲۷
^۲ -همان منبع، ص ۲۳۰

^۱ -زارع، علی؛ زارع، حسن (۱۴۰۲)، جایگاه صلاحیت قاضی در تعیین مجازات تعزیری با رویکرد اصلاح و تادیب مجرم، نشریه آفاق علوم انسانی، دوره ۷، شماره ۷۲، ص ۱۵

محدودیت‌های ساختاری در سیستم قضائی، فقدان استانداردهای یکسان در اجرای تعزیرات و همچنین عدم تناسب مجازات‌ها با شرایط اجتماعی و اقتصادی مجرم است که می‌تواند اثر بخشی مجازات‌ها در اصلاح فرد و پیشگیری از جرم را تحت تأثیر قرار دهد.^۲

۳-۲- مشکلات و چالش‌های اجرایی در اجرای مجازات‌های تعزیری در سیستم قضائی ایران

مشکلات و چالش‌های اجرایی در اجرای مجازات‌های تعزیری در سیستم قضائی ایران شامل موارد متعددی است که به‌طور مستقیم بر اثربخشی این مجازات‌ها تأثیر می‌گذارد. یکی از چالش‌ها، تناقض‌های موجود در تفسیرهای مختلف فقهی و اجتهادی قضات است که منجر به ناهماهنگی در اعمال مجازات‌ها در پرونده‌های مشابه می‌شود. همچنین، محدودیت‌های منابع و امکانات اجرایی، مانند کمبود ظرفیت زندان‌ها و شرایط نامساعد آنها، مشکلاتی در اجرای مجازات‌هایی چون حبس ایجاد می‌کند. از سوی دیگر، برخی از مجازات‌های تعزیری مانند شلاق، با انتقادهای حقوق بشری مواجه هستند و به دلیل مغایرت با حقوق فردی مجرمان و استانداردهای بین‌المللی، ممکن است در اجرا با مشکلات قانونی و اجتماعی روبه‌رو شوند. علاوه بر این، گاهی ممکن است مجازات‌ها به‌طور مؤثری برای اصلاح مجرمان و پیشگیری از وقوع جرم عمل نکنند، زیرا ممکن است شدت مجازات‌ها با شرایط اجتماعی و اقتصادی فرد مجرم یا بستر

یکی از مهم‌ترین مسائل اجرایی، تفاوت در تفسیر متون دینی است که می‌تواند منجر به تصمیمات مختلف قضائی و ناهماهنگی در اعمال مجازات‌ها شود. همچنین، تعارض میان اصول شریعت و استانداردهای حقوق بشر، به‌ویژه در مواردی که مجازات‌ها ممکن است با اصول حقوق فردی مغایرت داشته باشد، از دیگر چالش‌هاست. علاوه بر این، محدودیت‌های قانونی و ساختاری در برخی موارد مانع از اجرای صحیح و مؤثر تعزیرات منصوص شرعی می‌شود. عدم تناسب مجازات‌ها با شرایط اجتماعی و اقتصادی مجرم نیز ممکن است منجر به عدم اثرگذاری مطلوب این مجازات‌ها در اصلاح مجرمان شود. این چالش‌ها نیازمند دقت و اجتهاد قضائی دقیق و تطبیق مؤثر میان اصول فقهی و واقعیت‌های حقوقی جامعه است.^۱

۳-۱- مسائل اجرایی تعزیرات شرعی در ایران

مسائل اجرایی تعزیرات شرعی در ایران به‌ویژه در زمینه جرایم غیرحدی، شامل چالش‌هایی همچون تفاوت در تفسیر متون فقهی، ناهماهنگی در رویه‌های قضائی و مشکلات تطبیق مجازات‌ها با واقعیت‌های اجتماعی است. یکی از مسائل اصلی، آزادی عمل قضات در تعیین شدت و نوع مجازات است که می‌تواند منجر به تصمیمات مختلف در پرونده‌های مشابه شود. علاوه بر این، تعارض میان تعزیرات منصوص شرعی و اصول حقوق بشر، به‌ویژه در مواردی که مجازات‌ها ممکن است با حقوق فردی مغایرت داشته باشند، به‌عنوان یک چالش اساسی مطرح است. مشکلات اجرایی دیگر شامل

^۲ - سلیمانی، حسین (۱۳۹۸)، تعزیرات منصوص شرعی در قانون مجازات اسلامی در پرتو اصل قانونمندی حقوق کیفری، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال دهم، شماره اول، ص ۱۲۱

^۱ - صادق نژاد نائینی، مجید (۱۳۹۸)، بررسی ابهامات و چالش‌های ماده ۶۳۷ قانون تعزیرات ۱۳۷۵ در مرحله صدور حکم و اجرای مجازات در پرتو رویه عملی محاکم کیفری، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال دهم، شماره دوم، ص ۷۵

تناسب مجازات‌ها به‌ویژه در نظر گرفتن شرایط فردی و اجتماعی مجرم، امری ضروری است.^۲

۴-۳- آینده تعزیرات شرعی و توسعه حقوق جزا در ایران

آینده تعزیرات شرعی و توسعه حقوق جزا در ایران به‌ویژه با توجه به تحولات اجتماعی، حقوقی و بین‌المللی، نیازمند بازنگری و تطبیق مجدد است. در حالی که تعزیرات شرعی در نظام قضائی ایران به‌عنوان ابزاری برای مجازات جرایم غیرحدی و اصلاح مجرمان شناخته می‌شود، در آینده باید با توجه به نیازهای جامعه مدرن، اصول حقوق بشر و توسعه سیستم‌های حقوقی بین‌المللی، شکل و محتوای این مجازات‌ها مورد بازنگری قرار گیرد. توسعه حقوق جزا در ایران می‌تواند به گسترش و تعمیق اصول عدالت کیفری، ایجاد توازن میان مجازات و اصلاح فرد، و تقویت روش‌های پیشگیری از جرم منجر شود. همچنین، توجه به حقوق فردی مجرمان، بهبود وضعیت زندان‌ها و تطبیق مجازات‌ها با استانداردهای جهانی، از جمله عواملی است که می‌تواند به بهبود کارایی و عدالت در اجرای تعزیرات شرعی کمک کند. در نهایت، آینده تعزیرات شرعی در ایران به‌طور کلی بستگی به توانایی نظام قضائی در انطباق با تحولات حقوقی و اجتماعی و ارتقای تعامل بین حقوق داخلی و بین‌المللی خواهد داشت.

۵-۳- پیش‌بینی تحولات آینده در نظام حقوق جزا و نقش

تعزیرات شرعی در آن

جامعه تطابق نداشته باشد. این مشکلات نیازمند بازنگری در فرآیندهای قضائی و اجرایی و تطبیق آن‌ها با اصول عدالت کیفری و حقوق بشر است.^۱

۳-۳- بررسی تناسب و عدالت مجازات‌های تعزیری در نظام حقوق کیفری ایران

بررسی تناسب و عدالت مجازات‌های تعزیری در نظام حقوق کیفری ایران نشان می‌دهد که این مجازات‌ها باید به گونه‌ای تعیین شوند که با نوع و شدت جرم و همچنین شرایط اجتماعی و فردی مجرم متناسب باشند. با وجود این که قانون مجازات اسلامی به قاضی اجازه می‌دهد تا مجازات‌های تعزیری را با توجه به اوضاع و احوال خاص هر پرونده تعیین کند، در عمل ممکن است مشکلاتی در تطابق این مجازات‌ها با اصول عدالت کیفری وجود داشته باشد. یکی از مسائل کلیدی، امکان بی‌عدالتی در تعیین مجازات‌ها به دلیل تفاوت در تفسیرهای فقهی و اجتهادات قضائی است که می‌تواند منجر به مجازات‌های نامتناسب یا غیرمتناسب با جرم و وضعیت فرد مجرم شود. علاوه بر این، در برخی موارد، مجازات‌های تعزیری همچون حبس و شلاق ممکن است از نظر اجتماعی و انسانی با شرایط فردی مجرم یا وضعیت جامعه همخوانی نداشته باشند، که به کاهش کارایی آن‌ها در اصلاح فرد و پیشگیری از جرم می‌انجامد. بنابراین، نیاز به بازنگری در فرآیندهای تعیین مجازات و تضمین تطابق دقیق آن‌ها با اصول عدالت و

^۲ - زجاجی، حمیدرضا؛ مالکیر، محمود (۱۳۹۸)، مطالعه تعزیرات منصوص شرعی در فقه و حقوق کیفری ایران، پژوهش حقوق کیفری، سال هفتم، شماره ۲۷، ص ۱۵۰

^۱ - صادق نژاد نائینی، مجید، پیشین، ص ۸۵

انعطاف‌پذیری بیشتر در مقایسه با مجازات‌های حدی می‌شود. این مجازات‌ها در چارچوب شریعت اسلامی و اصول فقهی قابل اعمال هستند و هدف اصلی آن‌ها اصلاح رفتار فرد و بازگشت او به جامعه سالم است. با این حال، در اجرای تعزیرات شرعی در نظام حقوق کیفری ایران با چالش‌هایی مواجه هستیم که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، اختلاف در تفسیر و اجتهادات قضائی است. این چالش‌ها باعث می‌شود که در برخی موارد، مجازات‌ها به‌طور نامتناسب با نوع و شدت جرم و وضعیت فرد مجرم تعیین شوند. علاوه بر این، مشکلات اجتماعی و حقوق بشری مرتبط با برخی از مجازات‌های تعزیری مانند شلاق و حبس، ممکن است منجر به تضادهایی میان حقوق فردی و قوانین داخلی با استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر گردد. این مشکلات نیاز به بازنگری و تطبیق دقیق‌تر قوانین با شرایط اجتماعی و جهانی دارند تا تعزیرات شرعی بتوانند به‌طور مؤثرتر عمل کنند.

در نتیجه، برای ارتقای کارایی تعزیرات شرعی و تطبیق بهتر آن با حقوق کیفری ایران و شرایط اجتماعی، پیشنهاد می‌شود که بازنگری‌هایی در فرآیندهای اجرایی و قضائی صورت گیرد. نخست، باید اجتهاد قضائی در تعیین مجازات‌ها بر اساس تفسیرهای اصولی و یکپارچه‌تر صورت گیرد تا از ناهماهنگی‌ها جلوگیری شود. همچنین، باید توجه بیشتری به شرایط فردی مجرم و استانداردهای حقوق بشر در تعیین مجازات‌ها داشت تا تعزیرات شرعی نه تنها موجب اصلاح فردی شوند، بلکه به بهبود امنیت اجتماعی نیز کمک کنند. در نهایت، ایجاد هماهنگی میان قانون مجازات اسلامی و اصول جهانی حقوق بشر، به ویژه در زمینه حقوق دفاعی افراد و شرایط زندان‌ها، می‌تواند به بهبود نظام کیفری ایران کمک

پیش‌بینی تحولات آینده در نظام حقوق جزا و نقش تعزیرات شرعی در آن، نشان‌دهنده تغییرات اساسی در تطبیق مجازات‌ها با نیازهای جامعه مدرن و اصول حقوق بشر است. در آینده، با توجه به تحولات اجتماعی و جهانی‌شدن استانداردهای حقوقی، انتظار می‌رود که سیستم قضائی ایران به سمت استفاده بیشتر از مجازات‌های اصلاحی و پیشگیرانه حرکت کند و تعزیرات شرعی به عنوان مجازات‌هایی با هدف اصلاح فرد و بازگرداندن او به جامعه، در این راستا نقش مهم‌تری ایفا کند. تعزیرات شرعی به‌ویژه در شرایط کنونی، می‌تواند به عنوان ابزاری برای مقابله با جرایم کم‌اهمیت‌تر و بهبود رفتار مجرمان مورد استفاده قرار گیرد، اما برای تطبیق با تحولات جهانی و نیازهای حقوقی جامعه، ممکن است نیاز به بازنگری در شدت و نوع آن‌ها و ایجاد تناسب بیشتر با شرایط فردی و اجتماعی مجرمان باشد. همچنین، انتظار می‌رود که توجه بیشتری به حقوق فردی مجرمان، به‌ویژه در زمینه شرایط زندان‌ها و رعایت استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر صورت گیرد، که می‌تواند باعث تحول و بهبود کارایی سیستم حقوق جزا در ایران شود.

نتیجه‌گیری

در بررسی تعزیرات منصوص شرعی و جایگاه آن در حقوق کیفری ایران، می‌توان گفت که این مجازات‌ها با اهداف اصلاح فرد مجرم و پیشگیری از وقوع جرم در نظر گرفته شده‌اند. تعزیرات شرعی، که به‌ویژه در مواردی که مجازات‌های حدی مشخصی وجود ندارد، اعمال می‌شود، نقش قابل توجهی در نظام قضائی ایران ایفا می‌کنند. طبق ماده ۱۵ قانون مجازات اسلامی، مجازات‌های تعزیری می‌توانند بر اساس اجتهاد قضائی و شرایط خاص مجرم تعیین شوند، که این امر موجب

۵- زجاجی، حمیدرضا؛ المیر، محمود (۱۳۹۸)، مطالعه تعزیرات منصوص شرعی در فقه و حقوق کیفری ایران، پژوهش حقوق کیفری، سال هفتم، شماره ۲۷، صص ۱۶۳-۱۳۱

۶- ساریخانی، عادل؛ اکرمی، روح الله (۱۳۹۳)، بررسی فقهی حقوقی تعزیرات با تاکید بر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال پنجم، شماره دوم، صص ۱۶۲-۱۳۹

۷- سلیمانی، حسین (۱۳۹۸)، تعزیرات منصوص شرعی در قانون مجازات اسلامی در پرتو اصل قانونمندی حقوق کیفری، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال دهم، شماره اول، صص ۱۳۳-۱۰۵

۸- صادق نژاد نائینی، مجید (۱۳۹۸)، بررسی ابهامات و چالش‌های ماده ۶۳۷ قانون تعزیرات ۱۳۷۵ در مرحله صدور حکم و اجرای مجازات در پرتو رویه عملی محاکم کیفری، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال دهم، شماره دوم، صص ۸۴-۵۵

۹- طالبی آشتیانی، محمدعلی (۱۴۰۰)، بازپژوهی درباره نظریه اجتهاد در تعزیر، دوفصلنامه علمی مطالعات فقه اسلامی و مبان حقوق، سال پانزدهم، شماره ۴۳، صص ۲۳۵-۲۱۵

۱۰- فصیحی، عبدالخالق (۱۳۹۶)، فلسفه مجازات در اسلام و حقوق موضوعه، مطالعات حقوق اسلامی، شماره ۳، صص ۳۰-۱۰

کند و تعزیرات شرعی را به ابزاری مؤثرتر برای پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان تبدیل نماید.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.
از آقای دکتر عبدالله عزیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.
نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

- ۱- آزادی، مریم (۱۳۹۶)، پیشگیری از جرم در قوانین تعزیرات حکومتی، اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در مدیریت، اقتصاد و حسابداری و علوم انسانی، صص ۲۰-۱
- ۲- برهانی، محسن، نادری فرد، مریم (۱۳۹۴)، تعزیرات منصوص شرعی؛ مفهوم فقهی و مصادیق قانونی، مجموعه پژوهش حقوق کیفری، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۱۱۲-۸۹
- ۳- حبیبی، جواد (۱۴۰۰)، بررسی و تحلیل تعزیرات منصوص شرعی و مقایسه آن با حدود، فصلنامه اندیشه حقوقی معاصر، دوره ۳، شماره ۱، صص ۴۸-۳۱
- ۴- زارع، علی؛ زارع، حسن (۱۴۰۲)، جایگاه صلاحیت قاضی در تعیین مجازات تعزیری با رویکرد اصلاح و تادیب مجرم، نشریه آفاق علوم انسانی، دوره ۷، شماره ۷۲، صص ۲۲-۹